© Рагчаагийн Бигэрмаа
 Шинжлэх Ухаан, Технологийн Их Сургууль
 Улаанбаатар, Монгол
 bigermaa_ragchaa@yahoo.com

**XX ЗУУНЫ ЯРУУ НАЙРГИЙН ШИНЭТГЭЛ ШИНЖ (ЯРУУ НАЙРАГЧ Б.ЯВУУХУЛАН,
 Б.ЛХАГВАСҮРЭН НАРЫН “ГОВЬ” ШҮЛГИЙН ЖИШЭЭН ДЭЭР)**

Bigermaa Ragchaa
 Mongolian University of Science and Technology
 Ulaanbaatar, Mongolia

**THE LITERARY MOVEMENTS IN THE TWENTIETH-CENTURY MONGOLIAN PROSE POETRY
 (THE GOBI OF POEMS BY B.YAVUUKHULAN AND B.LKHAGVASUREN)**

Abstract. In this article, the author studied the specific features of Mongolian modern poetries about Gobi by Yavuukhulan.B and Lkhagvasuren.B. Yavuukhulan.B, a state award laureate poet, was born in Javkhant sum, Zavkhan province in 1929. Yavuukhulan.B was a well-known poet of the world. Because his works of poetry have been published in 70 languages. He was very intelligent person and people called him “Oriental great poet”. Mongolian scholars and researchers consider that Yavuukhulan was an innovator of the second generation of Mongolian modern poetry. He enriched the heritage of Mongolian poetries by his lyrical poetry which have new imagery on traditional thinking and life of Mongolians. Lkhagvasuren.B, a state award laureate poet, was born Unguul sum, Tuv province, in 1944. He has written many poetries and short stories. His first book was published in 1980. Researchers and critics consider that Lkhagvasuren.B, is an innovator of the third generation of Mongolian modern poetry, because his poems display a specific imagination in the proportion of word meaning and a technique of his writing has changed the writing standard. He renewed Mongolian poetry by his new imaginary and expressions that were skillfully used the forms of Indian and Tibetan traditional thought, especially the “Utpreksa” type. The main idea in two Gobi is about peaceful and happy life of Gobi people, beautiful nature and specific features of Gobis, hospitable people, Mongolian culture, tradition and custom. These imaginaries were shown in association with present, past and future tenses. In my opinion, imaginaries of two Gobis are similar. They can be divided into 5 main groups: the nature of Gobi; the women of Gobi; the mirage of Gobi; the sand-dune of Gobi; the camels of Gobi. However, methods of imaginary are completely different. It is related to author’s talent, feature, characteristic and socio-culture aspect, word choice, sentence structure and images. In conclusion, this article studies meanings and methods of imagination on various categories which are as follows: metaphora, simile, repetition, symbolism, idiomatic words, phrases etc. We tried to make an explanation on the symbolic meaning of features and forms of the poetry from the point of traditional view.

Keywords: poetic tradition, innovation, comparison, novelty and contrast

Ардын уран зохиолч Б.Лхагвасүрэнгийн уран бүтээлд эх орон, байгалийн уянга голлох байр эзэлдэг. Түүнийн шүлгүүдийг задлан үзвэл олон талт агуулга, нарийн бодсон хэлбэр хийц, баялаг санаа, гүн утгатай юм. “Зүүдний говь”, “Их газрын чулуу”, “Боржигоны бор тал”, “Говио би их санажээ”, “Хуурын есөн татлага” зэрэг олон шүлгийг түүний сор бүтээл гэж нэрлэж болно. Ялангуяа говийн тухай дуулах дуртай яруу найрагч гэж хэлж болмоор. “Говь”, “Зүүдний говь”, “Говио би их санажээ”, “Говийн худгийн асгар дээр бичсэн шүлэг”, “Говийн таталбар” гээд чин сэтгэлийн угаас дуулан бичсэн шүлэг цөөнгүй. Эдгээр шүлгүүдийн дотроос “Говь” шүлгийг нь дорнын их яруу найрагч Б.Явуухулангийн “Говь” шүлэгтэй харьцуулан үзэхэд сонирхолтой юм.

Хоёр найрагчийн бичсэн “Говь” шүлгүүдийн агуулга ерөнхийдөө адил. Говь нутгийн байгалийн онцлог, говьчуул, тэдний ажил амьдрал, хөдөлмөрч чанар, энэ бүхнээс урган гарах сайн сайхантай нь, өнгөрсөн, одоо, ирээдүй гурван цаг дээр дүрслэн үзүүлсэн байх юм. Тэрчлэн говийн хүмүүс говьдоо л хайртай, говь, говьчуул хоёр амин сүнсээрээ холбоотойг Б. Лхагвасүрэн:

...Толгодыг нь тоолон хоноод явахад
 Хот үзье гэж бодогдохгүй
 Өтөлж болох
 Тооройн шаргал говь
 Миний элсэн өөжин...
 – хэмээн шүлгийнхээ төгсгөлд тодотгож өгсөн бол,
 Б. Явуухулан:
 ...Говь нутгийн ач үрс нь

Тэнгэр газрын савслаганд
Тэнэгэр говио магтан дуулна...
– хэмээн тун төстэй илэрхийлжээ.
Хоёр шүлгийн агуулгыг авч задлан үзвэл, дүрслэгдэхүүнээрээ хоёул адил.

Говь нутаг
Говийн бүсгүй
Говийн зэрэглээ

Говийн давалгаа болох элсэн манхан

Тэмээний тухай дүрсэлсэн хэдий ч дүрслэлийн арга барил өнгө аяс, эрс өөр болох нь тодорхой харагдана.

Энэ нь түүхэн тодорхой цаг үед яруу найрагч зохиолч бүрийн дүрслэх арга барил, бусад зохиолч яруу найрагчдаас ямар нэгэн шинжээрээ заавал өөр, давтагдашгүй шинж чанартай байдгаар тодорхойлогдоно. Жишээ нь:

Говийн бүсгүйг: Б.Лхагвасүрэн:
...Сайхан бүсгүйчүүд нь
Эрээ гутаахгүй гэж
Бүсээ чанга бүсэлдэг говь...
гэж дүрсэлсэн бол, Б.Явуухулан:
...Цангинах дууны эзэн нь
Цайдам говийн бүсгүй билээ гэж хэлсэн юм.

Б.Лхагвасүрэнг 1990-ээд оны монголын яруу найрагчийн нэгэн хэвийн тоочин магтах загварыг эвдэн, Дорнын яруу найргийн уламжлалыг ашиглаж, яруу найрагт хөдөлгөөнт дүрслэлийн аргыг хэрэглэснээр өөрийн өч төчнөөн дуураймлыг бий болгож шинэ давалгааг үүсгэсэн гэдэг. Үүнийг

...Энэ цагийн гандирс
Нуруун дээр өндийнө болохоор
Зэрэглээ нь хүртэл дэвхцэнэ...

гэхчлэн амьгүй зүйлийг амьдчилах буюу зохист аялгууны “Гүтгэх” чимгийг “Говь” шүлэгтээ ашигласан хэмээн баримт болгож болно. Монгол орны үзэсгэлэнт байгаль, байгалийн салшгүй хэсэг болох говь нутгийн зэрэглээ нь дэвхцэж, эртний зүүд нь сая төрсөн нялх хүүхэд мэт үнэгчлэн, элс нь мөнхөд хөдлөн нүүхийн зэрэгцээ сарны мэлмэрээнд уяхан сэтгэлт монгол хүн уярах мэт шөнөжин дуулж, нарныхаа цацраанд зориг төгөлдөр монгол эр хүн мэт өдөржин дүрэлздэг, тэр ч бүү хэл хүүхдийн тоглоомыг “Залгидаг” ийм л амьд гучин гурван говиороо бид бахархдаг билээ.

Хоёр шүлэгт ард түмний өвөрмөц онцлог, ёс суртахуун, эрхэм зан заншил тод тусчээ.

...Өлзий бус үг
Нэгийг хэлэхэд
Үр нь
Хөлсөж
Шөнөжингөө уйлдаг...

хийгээд хөхүүртэй айрагных нь өнгө хүртэл хөх даан буруу исэн гөлийдөг, “Сэтгэл, ёс эмзэгхэн” ард түмэн гэснээс тодорхой юм. Утга шилжүүлэн хэрэглэж буй хоёр зүйл хоёул үгээр илэрч “мэт, шиг, адил” гэх мэт үгээр холбогдсон бол дэлгэрэнгүй зүйрлэл гэдэг.

Б.Явуухулан “Говь” шүлэгтээ:

...Говь заримдаа
Улайсан тогоо шиг
Ууршин байдаг...
Голио царцаа нь
Хуурсан тариа шиг
Үсчин шуугидаг

тэрчлэн хөөрүүлж тавьсан сүү шиг, хөрж загсаасан өрөм шиг дарайн шаргалтдаг говийн тухай зүйрлэл нь нэн оновчтой болжээ.

Говь үнэндээ
Гол мөрөн үгүй билээ
Говь өөрөө
Гол мөрнөө

орлодог билээ гэсэн салаавчлан эн зэрэгцүүлэх ёс, давталтын ур маягийг зэрэг ашигласнаараа ялгарч байна. Шүлэгт үгийг оновчтой сонгож тэр бүр яруу найрагчид хэрэглээд байдаггүй “заримдаа,

гэмээнэ нь чухамдаа, тэглээ ч гэсэн тийм ч учраас, ав анхны” зэрэг дайвар үгсийг чөлөөтэй зөв хэрэглэсэн нь шүлэгт нэн тохирсон аж. Жишээ нь:

...Говь чухамдаа

Газар шороон тэнгис билээ...

Мөн үйл үгийг үйл үгээр дэлгэрүүлэн тодотгож буй нь Явуухулангийн найруулгын онцлог болно. Үүнд: Хүрэнгэн найгах тариа, цангинан дуурсах дуу гэж “тариа, дуу” хоёроо тодотгоод, энэ тодотгосон мөрүүдээ дараагийн мөрүүдэд л аваачиж хоёр дахь мөрөнд давтсан нь түүний ур чадварын жишээ юм. “Тэрэлт нар, тэргэл сар, цайдам говь, хүй их талбар, дуусашгүй их баялаг, дундаршгүй арвин орд, ганган зэрэглээ, тэнүүн говь, зэргээр дараалсан хоёр мөрний эхний үгүүдийн адил төгсгөлтэй тэмдэг нэрээр бичсэн нь бас л сонин илэрхийлэл билээ. Мөн говийг “газар дэлхийн толин цэнхэр дэлгэц” сэтгэхийн зэрэгцээ “тив дэлхийд дуулиантай гандирсан хотын зургийг ганган зэрэглэндээ гаргаж, тэр зургийг нь бид хот болгон барина” гэсэн утгын гүнзгийрэлт хийснээр хүсэл мөрөөдлийг орчин үетэй холбосон бэлгэдлийн шинжтэй юм. “Шуранхайлах, дуулиантай, дарайн, шаргалтдаг” зэрэг үндэсний шинжтэй оновчтой үгсийг уншсан хэний ч сэтгэл дотно.

“Говь” шүлгүүдийн аль алинд нь говь нутаг, эх орон, монгол орны байгалийн сайхнаар бахархан эх нутаг юугаа хайрласан уянгын “би” баатрын дүр тодорч, энэ нь улмаар “ бид” болон өргөжиж буйгаар ард түмний эх нутгийн салшгүй хэсэг болсон говь нутаг, түүний эзэн болсон хувь заяагаараа бахархан баярласан сэтгэлийн дуулал болж сонсогдоно.

Дүгнэлт

Энэ бүхнээс үзвэл, “Дорнын их” гэж нэрлэгдэх хоёр найрагч “Говь”-иудаараа монгол нутгийн амин сүнс болсон “зүүдний цэнхэр говь” түүний үзэсгэлэн гоо, хүн ардын шүтэлцүүлэн өнгөрсөн, одоо, ирээдүйн үетэй нь дүрслэхдээ тус тусын өвөрмөц найруулга уран чадвараараа ялгарсан нь, ямар ч яруу найрагчийн уран бүтээлд дахин давтагдашгүй шинжээрээ шилдэг бүтээлийн тоонд орно.

Яруу найрагч Б.Явуухулан монгол уламжлалт яруу хэрэглүүрүүд болох давталт, адилтгал зүйрлэлийг монгол ёс заншил, амьдрал ахуйтай нь нягт холбон, говь нутгаа магтан дуулсан бол яруу найрагч Б.Лхагвасүрэн дорнын яруу найрагт нэгэн чухал болох өтгөс өвгөдийн хэлээр “Гүтгэгч чимгийг” өөрийн шүлэгт ашиглан, говь нутгийн байгалийн сайхан, амьдрал тэмцлийг амьд нүдэнд үзэгдэхүйц бүтээн урласнаараа бусад найрагчдаас ялгарч байна.

Эндээс, хоёр найрагчийн “Говь” шүлгийг дэлхийн ямар ч нэртэй уран бүтээлчийн туурвисан цуутай зохиолчтой өрсөлдөх чадвартай бүтээл төдийгүй нэрт зохиолч Д.Догмидын хэлснээр “Шүлэг зохиолынх нь эгшиглэнт алтан аялгуу монгол хүн бүхний идэрхэг халуун цусанд домогт өвөг дээдсийн минь морин төвөргөөнтэй хамт дэлхийн сонорыг дэлдэн нижигнэх нь маргаангүй.

Ном зүй

Бигэрмаа Р. ХХ зууны яруу найргийн шинэтгэл шинж. (2020). У6

Галбаатар Д. “Уран зохиол:Онол, түүх, шүүмжлэл” нэвтэрхий толь. (2012). У6

Галбаатар Д. “Монголын уран зохиолын онол, түүхийн зангилаа асуудлууд”. (2001). У6

Явуухулан Б. Бүрэн түүвэр-I боть. (1985). У6

Лхагвасүрэн Б. Бүрэн түүвэр-II боть. (2006). Бээжин